

Gjern Bakker – Gudenådalene med udvidelse til Holmstol (dale ved Gjern)

Gjern Bakker er med sin dramatiske afgrænsning mod vest, syd og øst et af de mest markante landskaber omkring Gudenåen i Midtjylland. Oprindeligt er Gjern Bakker en rest af et større istidslandskab dannet i løbet af Weichsel Istiden, men i takt med at afsmeltningen af ismasserne tog fat, blev der anlagt smeltevandsløb, som eroderede kraftigt i landskabet, hvorved de stejle skrænter blev dannet. I dag afgrænser disse skrænter bakkerne.

Gjern Bakker karakteriseres således af Gudenådalene og Gjern Ådal. Gudenåen løber vest om området og Gjern Å løber syd og øst om området. Begge åer kan anses som nutidige repræsentanter for tidligere tiders enorme smeltevandsstrømme. Begge dale er anseelige i bredden, og viser at vandløbene dels har haft større vandføring, dels at vanderosionen er foregået over tusinder af år.

Gjern Bakker har oprindeligt været dækket af skov med især eg og bøg. Størstedelen af skovdækket forsvandt for flere århundreder siden i takt med, at efterspørgslen efter træ til brænde og byggeri steg. Da skoven var hugget ned, bredte lyng og andre nøjsomme vækster sig på de sandede bakker, men ådalene blev udlagt som frodige græsningsenge. I dag kan man dog finde enkelte pletter af den oprindelige skov i form af egekrat på de stejleste områder i bakkerne.

Udsigt mod en stejl nordside fra en høj nær Troldhøj i Gjern Bakker. I dag er store dele af bakkerne lyngklædte, og der foregår omfattende pleje af arealerne. Foto: Tove Stockmarr (september 2004).

Gudenåsystemet anlægges

Da Nordøst-fremstødet i sidste istid stod ved Hovedopholdslinien, der danner en markant landskabsgrænse, der i Danmark kan følges fra Viborg i nord til Padborg i syd ved den dansk/tyske grænse, strømmede smeltevandet ud foran linjen og opbyggede de flade og sandede smeltevandssletter i det vestlige og sydlige Jylland.

I takt med at isen smeltede væk fra Hovedopholdslinien i de efterfølgende årtusinder, blev der åbnet nye veje for smeltevandet i de tidligere isdækkede områder i Midt- og Østjylland. Det betød, at smeltevandet kunne strømme mod nordlige retninger mod Limfjordsområdet og samtidig var begyndelsen til Gudenåsystemet blevet anlagt.

Udsigt fra et af højdepunkterne i Gjern Bakker mod sydøst. I det fjerne ses Sminge Sø, der omgives af Gudenådalens udbredte terrasser. Foto: Tove Stockmarr (september 2004).

Da det Ungbaltiske Fremstød for godt 16.000 til 18.000 år siden nåede frem til

den Østjyske Israndslinie fulgte smelte vandet stadig Gudenåsystemet. Dog var strømningsretningen ikke længere nordlig, men i retning af Kattegat i øst.

Gudenåsystemet udvikles

Omkring Sminge Sø, der ligger umiddelbart sydvest for Gjern Bakker, er der spor efter flere forskellige stadier i afsmeltningen af såvel Nordøst-fremstødet som det Østjyske Fremstød.

Afsmeltningen er inddelt i veldefinerede etaper, der har efterladt sig markante landskabelige plateauer i form af terrasser, som er udførligt beskrevet i fx: Larsen, G., C. Kronborg & H. Bender (1979). Gudenå systemet dræned i begyndelsen smelte vand fra området til Lovns Bredning gennem Faldborg Dalen. Siden strømmede smelte vandet mod Hjarbæk Fjord gennem Skalsådal. Det sidste stadie i afsmeltningen af ismasserne fra området omkring Gjern Bakker og Gudenå dalen kan ligeledes erkendes i området, idet afsmeltningen har efterladt en markant terrasse dannet af det smelte vand, der strømmede mod Randers Fjord.

Gjern Bakker, Gudenåen og mennesket

I gennem tiderne har Gudenå dalen været som en pulsåre for livet i egnen. Allerede i Ældre Stenalder fandt en bosætning sted i området, hvor der er gjort en række fund af denne periodes redskaber. I området findes flere gravhøje.

I middelalderen har Gudenåen spillet en stor rolle som klostercentrum. Der har langs hele Gudenåsystemet været placeret hele 14 klosterstiftelser. Omkring Sminge Sø blev der i 1165 af cisterciensermunke oprettet et kloster, der senere blev flyttet til Øm ved Mossø.

I 1800-tallet dannede en blomstrende pramfart på Gudenåen grundlaget for industrialiseringen af byerne langs den. Pramfarten sørgede for at transportere varer frem og tilbage mellem Silkeborg og Randers.

Om det skyldes områdets uvejsomhed i form af et stærkt kuperet terræn, de magre og sandede jorder, står hen i det uvisse. Men Gjern Bakker har i historisk tid påvirket folketroen stærkt og stedet har været forbundet med trolde og underjordiske væsener. Troen på det overnaturlige går da også igen i stednavne som Troldhøj og Troldkær.